

**Народне
волевиявлення:
вибори,
референдум.**

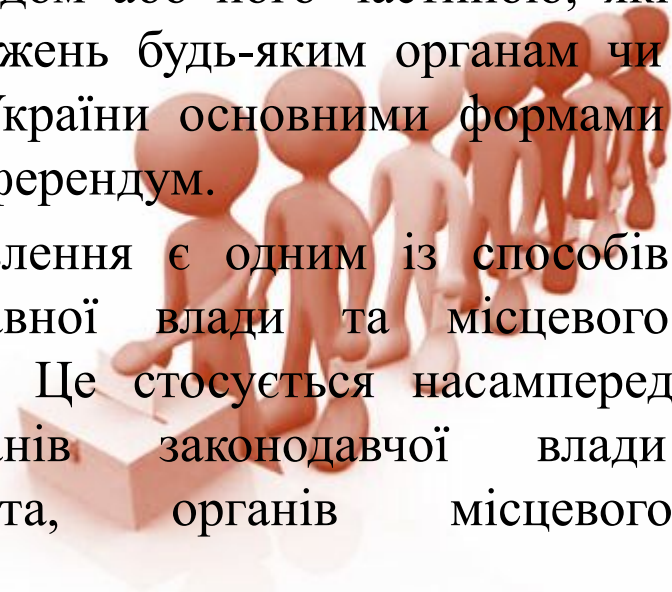
ЗМІСТ

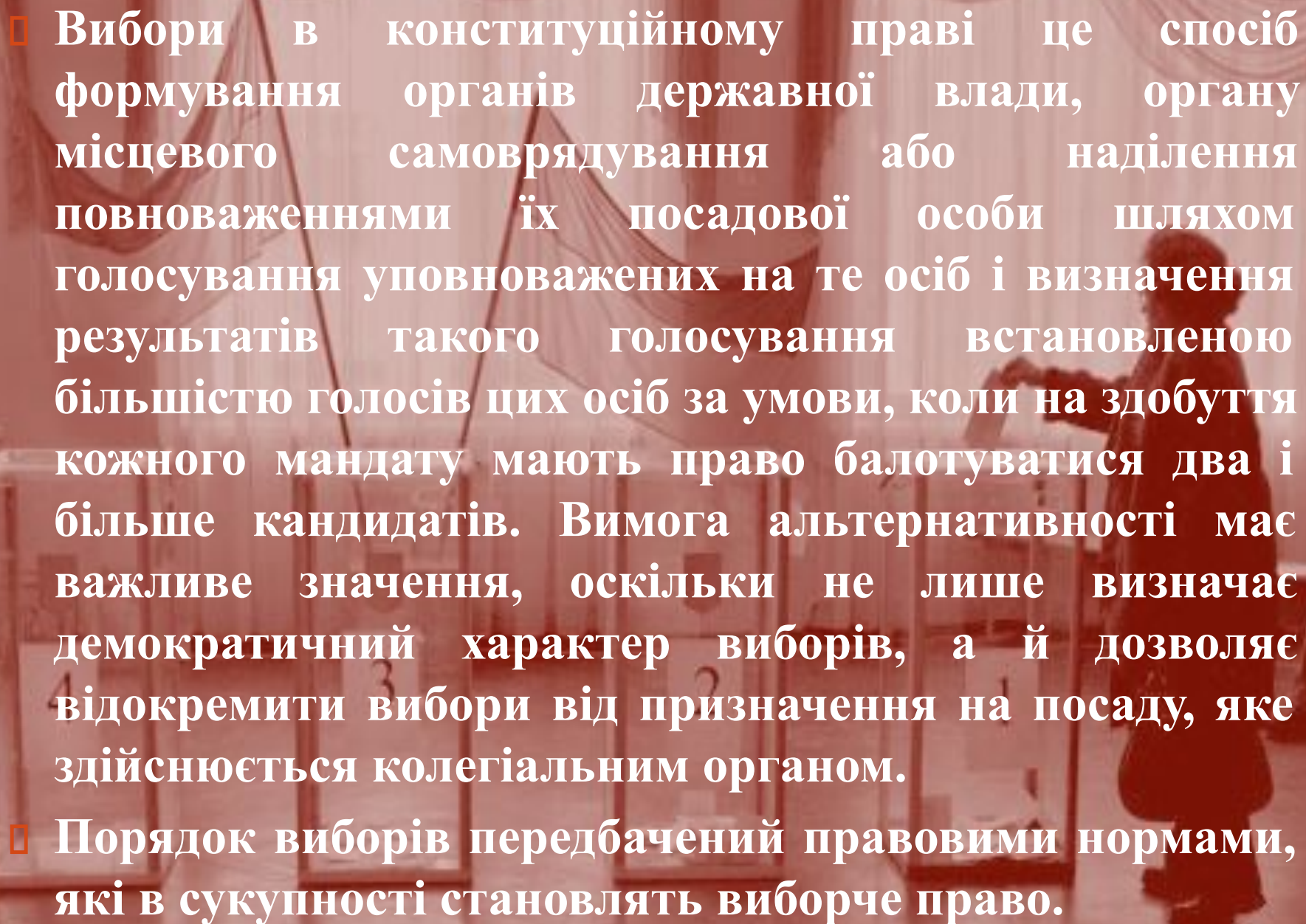

- Поняття виборчого права та виборчої системи та їх конституційна основа в Україні.
- Загальна характеристика виборчої системи в Україні.
- Референдум: види та порядок проведення.
- Використана література.

Поняття виборчого права та виборчої системи та їх конституційна основа в Україні

- Ст. 5 Конституції України визначає дві форми народовладдя безпосередня (пряма) і представницька демократія. Безпосередня демократія пов'язана із здійснюванням через різні форми прямим волевиявленням народу України, територіальної громади чи іншої визначеної законом спільноти громадян України.
- Форми безпосередньої демократії це способи і засоби безпосереднього здійснення влади народом або його частиною, які виключають передачу владних повноважень будь-яким органам чи особам. Згідно зі ст. 69 Конституції України основними формами народного волевиявлення є вибори та референдум.
- Вибори як форма народного волевиявлення є одним із способів формування народом органів державної влади та місцевого самоврядування або інших інститутів. Це стосується насамперед формування представницьких органів законодавчої влади парламентів, інституту президента, органів місцевого самоврядування.

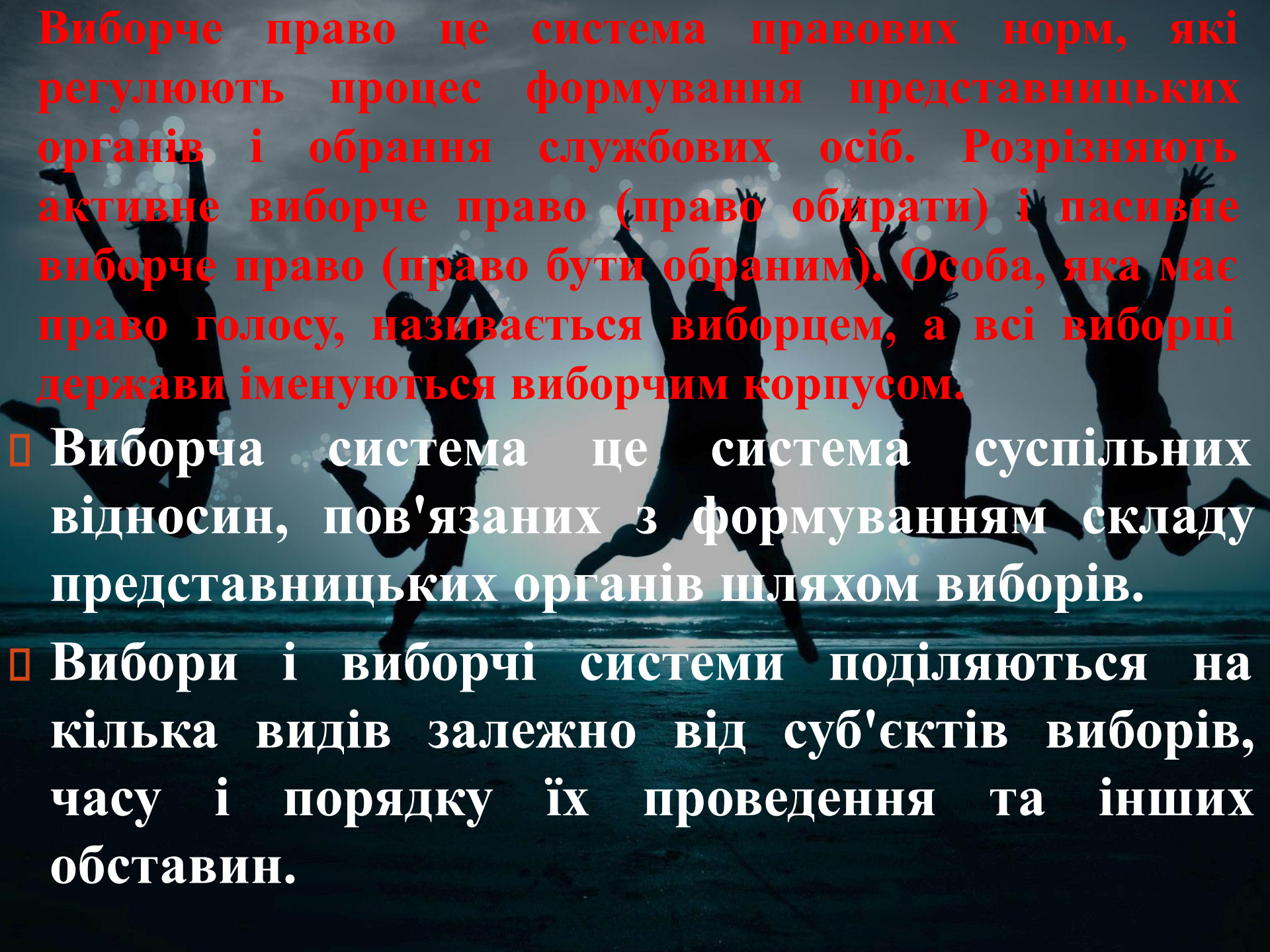

-
- ▣ **Вибори в конституційному праві це спосіб формування органів державної влади, органу місцевого самоврядування або наділення повноваженнями їх посадової особи шляхом голосування уповноважених на те осіб і визначення результатів такого голосування встановленою більшістю голосів цих осіб за умови, коли на здобуття кожного мандату мають право балотуватися два і більше кандидатів. Вимога альтернативності має важливе значення, оскільки не лише визначає демократичний характер виборів, а й дозволяє відокремити вибори від призначення на посаду, яке здійснюється колегіальним органом.**
  - ▣ **Порядок виборів передбачений правовими нормами, які в сукупності становлять виборче право.**

За суб'єктами виборів вибори поділяються на вибори до органів державної влади і органів місцевого самоврядування, зокрема, вибори до Верховної Ради України, вибори Президента України, вибори депутатів Верховної

- Ради Автономної Республіки Крим, вибори депутатів сільських, селищних і міських рад, сільських, селищних і міських голів.
- За часом проведення вибори на Україні поділяються на чергові, позачергові, повторні і вибори депутатів замість вибулих.

The background of the slide features silhouettes of five people jumping joyfully against a bright, hazy sky. The people are in various stages of their jump, with arms and legs raised. The overall mood is one of celebration and freedom.

Виборче право це система правових норм, які регулюють процес формування представницьких органів і обрання службових осіб. Розрізняють активне виборче право (право обирати) і пасивне виборче право (право бути обраним). Особа, яка має право голосу, називається виборцем, а всі виборці держави іменуються виборчим корпусом.

□ Виборча система це система суспільних відносин, пов'язаних з формуванням складу представницьких органів шляхом виборів.

□ Вибори і виборчі системи поділяються на кілька видів залежно від суб'єктів виборів, часу і порядку їх проведення та інших обставин.

Загальна характеристика виборчої системи в Україні

- Термін виборча система в науці конституційного права використовується в двох значеннях широкому і вузькому.
- У широкому значенні під виборчою системою розуміють систему суспільних відносин, які складаються в зв'язку з виборами органів публічної влади та визначають порядок їх формування. Ці відносини регулюються конституційно-правовими нормами, які в сукупності утворюють конституційно-правовий інститут виборчого права.
- Виборча система у вузькому значенні це певний спосіб розподілу депутатських мандатів між кандидатами в залежності від результатів голосування виборців або інших уповноважених осіб. При цьому виділяють три основних види виборчих систем, які відрізняються порядком встановлення результатів голосування:

Мажоритарна виборча система це голосування за кандидата по виборчому округу і визнання його обраним на основі одержаної ним більшості голосів виборців. За цією системою відбуваються парламентські вибори у 76 країнах світу (Велика Британія, Франція, США, країни Латинської Америки, Африки, Тихоокеанського басейну).

- Ця система є традиційною і найбільш прийнятною для країн з так званою двопартійною системою, тобто за наявності двох сильних політичних партій. Існують мажоритарні системи абсолютної та відносної більшості. За першою перемогу на виборах здобуває кандидат, який набрав 50% голосів плюс один голос. Під час виборів за мажоритарною системою відносної більшості членом парламенту стає депутат, який одержує більше голосів, ніж уся його суперники, навіть якщо це менше 50% голосів виборців, які взяли участь у голосуванні.

Пропорційна виборча система це голосування за списки кандидатів від політичних партій або інших політичних сил і розподіл місць у парламенті (депутатських мандатів) пропорційно до кількості голосів, відданих за списки. Нині вибори за пропорційною системою відбуваються у 48 країнах світу, в тому числі у 24 європейських (Іспанія, Португалія, Австрія, Швеція, Фінляндія, Норвегія, Бельгія). Ця виборча система застосовується, як правило, в тих країнах, де є кілька впливових партій, але жодна з них історично не має стабільної більшості в парламенті.

Існує кілька різновидів застосування пропорційної виборчої системи: голосування за звичайний список кандидатів і жорсткий список (звичайний список кандидатів це розташування прізвищ кандидатів у списку в алфавітному порядку; жорсткий це розташування прізвищ кандидатів у списку в певному порядку).

Змішана виборча система є комбінацією, поєднанням мажоритарної і пропорційної виборчих систем. В Європі змішана виборча система застосовується в Німеччині, Італії, Угорщині, Польщі, а в останні роки у Литві, Грузії, Росії. Змішані виборчі системи застосовуються в тих країнах, де йде пошук і становлення виборчих систем або існує необхідність досягнення компромісу між принципом представництва у парламенті різних політичних сил та стабільністю сформованого ними уряду.

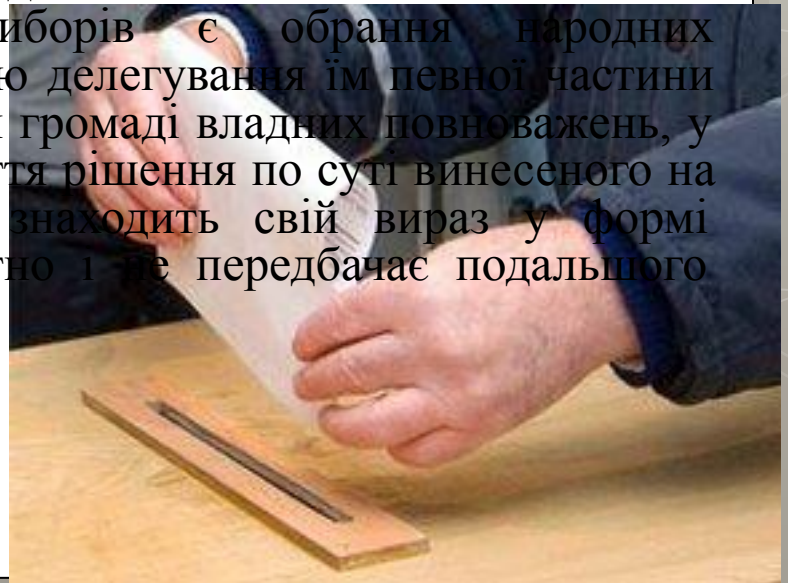
Найпростішим варіантом змішування є лінійне змішування: одна частина парламенту обирається за мажоритарним, інша за пропорційним принципом (Німеччина, Литва, Грузія, Словенія). Іншим різновидом змішаної системи є структурне змішування: одна палата парламенту обирається за мажоритарною системою, а інша за пропорційною. Ці різновиди виборчих систем застосовуються в Австралії, Італії, Польщі.

В Україні 24 вересня 1997 р. Прийнято новий Закон "Про вибори народних депутатів України". В ньому визначено виборчу систему, за якою мають відбуватися вибори: народні депутати України обираються громадянами України на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування за змішаною (мажоритарно-пропорційною) системою.

Вибори в парламент України проводяться за лінійним змішуванням із 450 депутатів 225 з них обираються в одномандатних виборчих округах на основі відносної більшості, а інші 225 за списками кандидатів у депутати від політичних партій, блоків партій у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі на основі пропорційного представництва. Вибори в органи місцевого самоврядування в Україні проводяться на основі мажоритарної системи відносної більшості

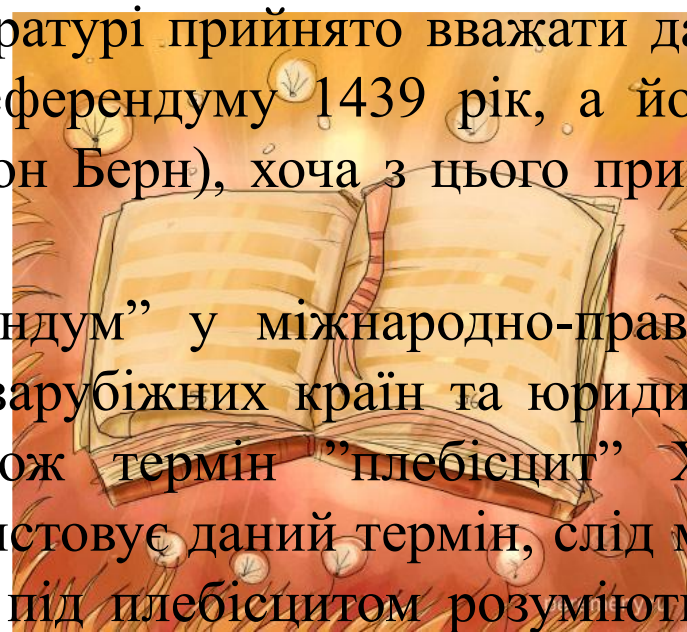
Референдум

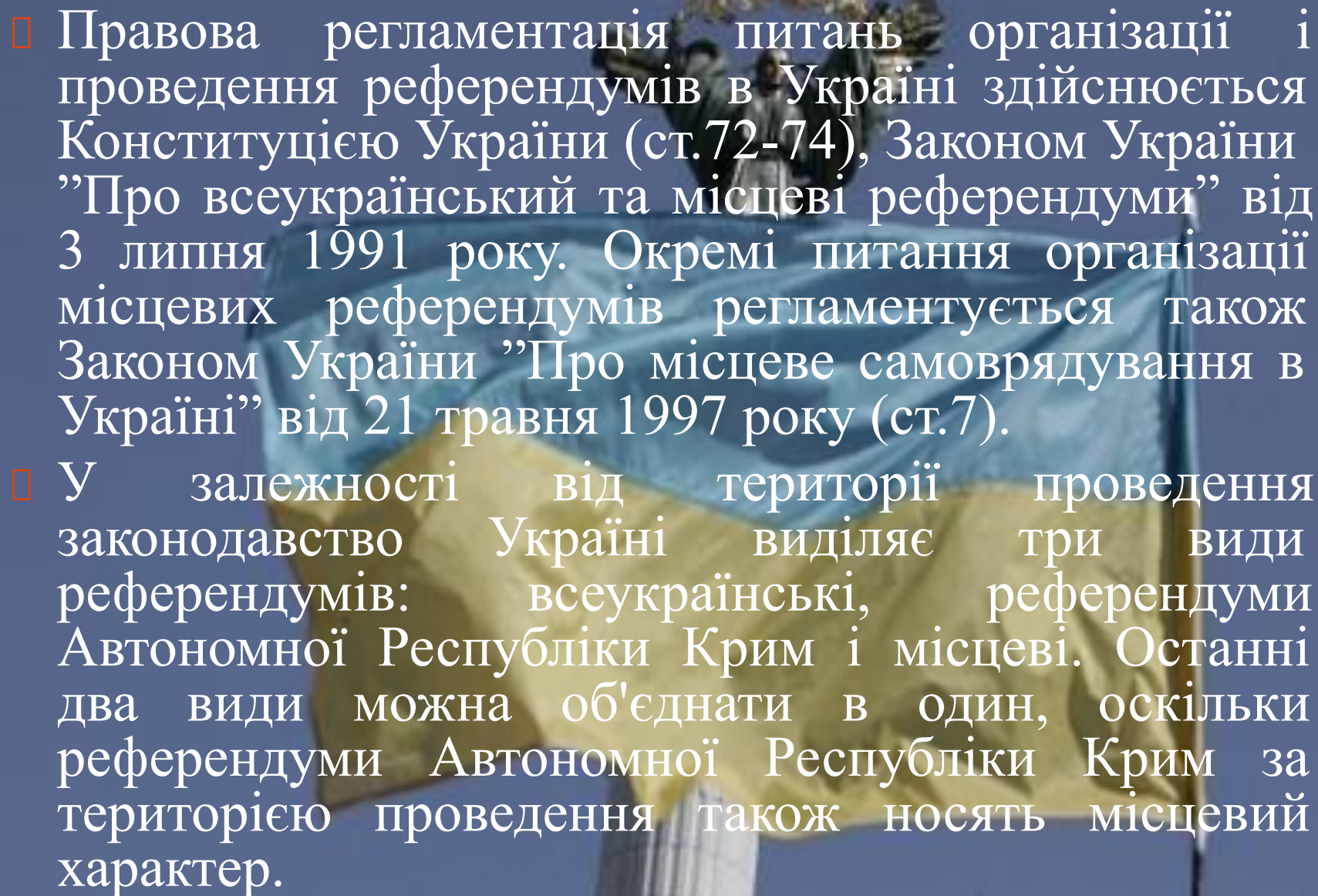
- Референдум важлива форма безпосередньої демократії, що являє собою голосування виборців (певної, визначеної законом групи виборців), шляхом якого приймається рішення з будь-яких питань державного або самоврядного характеру, за виключенням тих, котрі згідно з законом не можуть бути винесені на референдум, що обов'язкове для виконання органами, організаціями і громадянами, щодо яких це рішення носить імперативний характер.
- Основна відмінність референдуму від виборів, процедура яких теж передбачає голосування виборців, полягає в об'єкті та меті волевиявлення виборців. Так, якщо при виборах таким об'єктом є кандидат або список кандидатів, то об'єктом референдуму може стати конституція, закон, законопроект, будь-яке питання зовнішньої чи внутрішньої політики. Метою виборів є обрання народних представників, що по суті являє собою делегування їм певної частини належних народові або територіальній громаді владних повноважень, у той час, як мета референдуму прийняття рішення по суті винесеного на нього питання, тобто воля народу знаходить свій вираз у формі референдуму більш чітко та конкретно і це передбачає подальшого делегування владних повноважень.

У спеціальній юридичній літературі прийнято вважати датою проведення першого в історії референдуму 1439 рік, а його "батьківщиною" Швейцарію (кантон Берн), хоча з цього приводу висловлюються й інші точки зору.

Поряд з терміном "референдум" у міжнародно-правових документах, законодавчих актах зарубіжних країн та юридичній літературі використовується також термін "плебісцит". Хоча законодавство України і не використовує даний термін, слід мати на увазі. Що в деяких державах під плебісцитом розуміють усі види голосування (наприклад, ФРН), або лише голосування, за допомогою якого виборчий корпус висловлює свою підтримку окремій особі, або політиці, яку вона проводить (наприклад, Франція). В міжнародному праві плебісцит розглядається як один із видів народного голосування, що застосовується при опитуванні населення певної території щодо її належності тій чи іншій державі. Одночасно у літературі висловлюється позиція, що ніякої різниці між референдумом і плебісцитом з формально-юридичної точки зору немає.

-
- Правова регламентація питань організації і проведення референдумів в Україні здійснюється Конституцією України (ст.72-74), Законом України "Про всеукраїнський та місцеві референдуми" від 3 липня 1991 року. Окремі питання організації місцевих референдумів регламентується також Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21 травня 1997 року (ст.7).
  - У залежності від території проведення законодавство України виділяє три види референдумів: всеукраїнські, референдуми Автономної Республіки Крим і місцеві. Останні два види можна об'єднати в один, оскільки референдуми Автономної Республіки Крим за територією проведення також носять місцевий характер.

- Всеукраїнський референдум може призначатися Президентом України, Верховною Радою України (ст.72 Конституції України) або проголошуватися за народною ініціативою Президентом України (п. 6 ст. 106 Конституції України). При цьому Верховна Рада України призначає лише обов'язковий референдум з питання про зміну території України, а Президент України обов'язковий референдум щодо внесення змін до розділу I "Загальні засади", розділу III "Вибори. Референдум" и розділу XIII "Внесення змін до Конституції України" Конституції України.
- Всеукраїнський референдум проголошується Президентом України за народною ініціативою на вимогу не менше, як трьох мільйонів громадян України, котрі мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш, як у двох третинах областей, і є менш, як по сто тисяч підписів у кожній області.

- ▣ Предметом референдуму є питання, що виноситься на референдум, або сукупність запропонованих варіантів. Конституція України визначає межі використання всеукраїнського референдуму: його предмет не можуть становити питання податків, бюджету та амністії (ст. 74). Це пов'язано з тим, що вирішення подібних питань потребує спеціальних знань. Крім того, деякі з цих питань взагалі немає сенсу виносити на референдум (наприклад, питання про скорочення податків), оскільки відповідь на них наперед відома.
- ▣ Питання зміни території України (ст. 73 Конституції України) та внесення змін до розділів I, II, XIII Конституції (ст. 156 Конституції України) віднесені до предмету обов'язкового всеукраїнського референдуму, тобто вони не можуть бути вирішені будь-яким органом державної влади.
- ▣ Місцевий референдум згідно з законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" є формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення.
- ▣ Предметом місцевого референдуму може бути будь-яке питання, віднесене Конституцією України та законами України до відання місцевого самоврядування. На місцевий референдум не можуть бути винесені питання, віднесені законом до відання органів державної влади.

- Організація референдуму та голосування на ньому подібні до виборів, за винятком того, що виборець голосує не за кандидата або список кандидатів, а за пропозицією, яка містить проект рішення з певного питання.
- Зокрема, значну роль щодо організації підготовки та проведення всеукраїнського референдуму відіграє Центральна виборча комісія, яка:

- 1) забезпечує в межах, визначених законами України, реалізацію і захист конституційного права громадян України брати участь у Всеукраїнському референдумі;
- 2) організовує підготовку і проведення всеукраїнського референдуму;
- 3) реєструє ініціативні групи зі всеукраїнського референдуму, встановлює форму підписних листів для збирання підписів для проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою;
- 4) здійснює в порядку передбаченому законом, на всій території України контроль за виконанням законодавства про всеукраїнський референдум і забезпечує його однакове застосування;
- 5) звертається у разі необхідності до Конституційного Суду України щодо тлумачення Закону України "Про всеукраїнський та місцеві референдуми", інших законів України або окремих їх положень з питань проведення всеукраїнського референдуму, вносить в установленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законів з питань проведення всеукраїнського референдуму;
- 6) спрямовує діяльність комісії із всеукраїнського референдуму;

- 7) розподіляє кошти по комісії із всеукраїнського референдуму, контролює забезпечення комісій із всеукраїнського референдуму приміщеннями, транспортом, зв'язками, розглядає інші питання матеріально-технічного забезпечення всеукраїнського референдуму;
- 8) встановлює форми списків громадян, які мають право брати участь у всеукраїнському референдумі, протоколів засідань комісії із всеукраїнського референдуму. Інших документів з проведення всеукраїнського референдуму, зразки скриньок для голосування і печаток комісій із всеукраїнського референдуму, порядок зберігання документів з проведення всеукраїнського референдуму;
- 9) заслуховує повідомлення комісій із всеукраїнського референдуму, а також керівників міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань, пов'язаних з підготовкою і проведенням всеукраїнського референдуму;
- 10) забезпечує акредитацію на всеукраїнських референдумах офіційних спостерігачів від інших держав та міжнародних організацій згідно з положенням про статус спостерігачів, що затверджується Комісією, видає їм відповідні посвідчення;
- 11) підбиває підсумки всеукраїнського референдуму в цілому по Україні, публікує в пресі повідомлення про його підсумки;
- 12) розглядає заяви і скарги на рішення, дії або бездіяльність комісії зі всеукраїнського референдуму і приймає рішення з цих питань тощо;

- Питання, що виносяться на референдум (формула або предмет референдуму) можуть бути по-різному сформульовані. В літературі виділяють два види формул: перший являє собою звернене до виборців запитання, на яке він повинен відповісти однозначно "так" або "ні"; другий передбачає пропозицію виборцеві двох чи більше варіантів відповіді, один з яких він може обрати або відхилити всі (народний вибір).

Використана література

- 1. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року // Відомості Верховної Ради Української РСР, 1990, № 3, ст. 429.
- 2. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Голос України, 1996, 13 липня.
- 3. Закон України "Про всеукраїнській та місцеві референдуми" // Відомості ВРУ, 1991, № 33, С. 904922.
- 4. Кравченко В.В. Конституційне право України: Навч. посібник. К., Атіка, 2000. С. 91.
- 5. Основи конституційного права України. Під ред. проф. В. В. Копейчикова. К., Юрінком Інтер, 1998.
- 6. Тодика Ю.М., Клименко Г.Б. Основи конституційного права: Навч. посібник. Харків, Консул. 1998.